

UDK: 740

G'ofur XOLMO'MINOV,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti o'qituvchisi
E-mail: kholmuminovgofur@gmail.com.

F.f.d. M.Yoqubova taqrizi asosida

METHODS AND TOOLS OF MATCHING KNOWLEDGE AND BELIEFS IN THE MODERN INFORMATION SOCIETY

Annotation

The 21st century is a century of algorithms, information and rapid development. At present, it is impossible to imagine the development of production without information. The information space has a significant impact on society. Therefore, information becomes a priority in the relations between faiths, political processes, community management, the organization of scientific research, education, advocacy.

For this reason, the philosophical and methodological analysis of the correct and rational use of information and the Internet by young people is very relevant today.

Key words: information, technology, democracy, technology, structured information, information war, awareness, Internet, power.

МЕТОДЫ И ИНСТРУМЕНТЫ СООТВЕТСТВИЯ ЗНАНИЙ И УБЕЖДЕНИЙ В СОВРЕМЕННОМ ИНФОРМАЦИОННОМ ОБЩЕСТВЕ

Аннотация

XXI век – век алгоритмов, информации и стремительного развития. В настоящее время невозможно представить развитие производства без информации. Информационное пространство оказывает значительное влияние на общество. Поэтому информация становится приоритетом в отношениях между конфессиями, политическими процессами, общественным управлением, организацией научных исследований, образования, адвокатуры.

По этой причине философско-методологический анализ правильного и рационального использования молодежью информации и Интернета сегодня очень актуален.

Ключевые слова: информация, технологии, демократия, технологии, структурированная информация, информационная война, осведомленность, интернет, власть.

ZAMONAVIY AXBOROTLASHGAN JAMIYATDA BILIM VA E'TIQODNI MUVOFIQLASHTIRISH USUL VA VOSITALARI

Annotatsiya

XXI asr algoritmlashtirish, axborotlashtirish va tezkor rivojlanish asridir. Hozirgi vaqtda ishlab chiqarishning rivojlanishini axborotsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Axborot maydoni jamiyat hayotiga jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shuning uchun axborot inmonlar o'rtasidagi aloqalar, siyosiy jarayonlar, jamiyatni boshqarish, ilmiy tadqiqotlarni, ta'lim-tarbiya ishlarini tashkil qilish, targ'ibot-tashviqot ishlarida ustivor g'oyaga aylanadi.

Shu sababdan yoshlarning axborot va internetdan to'g'iri va oqilana foydalanishning falsafiy metodologik tahlili bugungi kunda o'ta dolzarb hisoblanadi.

Kalit so'zlar: axborot, texnologiya, demokratiya, texnika, strukturalashgan axbort, axborot urushi, ongi, internet, avtoritet.

Kirish. Bugungi kunda xayotimizning turli sohalarida axborot kommunikatsiya va kompyuter texnologiyalarining kirib kelishi va jadal rivojlanish yo'liga o'tishi jamiyatimizga ijobiy ta'sir qilmoqda. Natijada insoniyat axborotlashish sohasida inkilobiy o'zgarishlar davrini boshidan kechirmokda. Dunyoda umumiy axborotlashgan hamjamiyat shakllanmoqda. Bu o'zgarishlar asosini axborotlashtirish, telekommunikatsiya va kompyuter texnologiyalari konferensiyasi negizida axborotni uzatish va iste'molchiga etkazib berishning eng zamonaviy va samarali vositalari dunyoga kelayotganini tashkil etadi. Oqibatda XXI asr – axborotlashgan jamiyat asri deb e'tirof etilmoqda.

Axborotlashgan jamiyat texnogen sivilizatsiya rivojlanishining muayyan bosqichidir. Texnogen sivilizatsiyaning o'zi kishilik tarixining ancha keyingi mahsuli bo'lib, u XV-XVII asrlarda Evropada shakllana boshladi. Bu sivilizatsiya G'arb sivilizatsiyasi degan nomni olib, mazkur sivilizatsiya tarixining keyingi davrida ijtimoiy hayotning rivojlanish sur'atini jadallashtirdi, ekstensiv rivojlanish o'rni

intensiv rivojlanish egalladi, innovatsiyalarning o'zi boylikka aylandi. Bu sivilizatsiya ikki bosqichdan – industrial va postindustrial yoki axborot bosqichlaridan o'tdi. Fan yordamida texnika va texnologiyaning rivojlanishi odamlar hayoti va faoliyatining muhim negiziga aylandi [1]. Texnogen sivilizatsiyaning ilk bosqichida dunyoni o'zgartirish, tabiatni inson tomonidan bo'ysundirish g'oyasi etakchilik qilgan bo'lib, insonning faol o'zgartiruvchi faoliyati mana shu g'oyani ro'yobga chiqarishga yo'naltirildi. Insonning fan va texnika yordamida tabiatni bo'ysundirishi g'oyasi umumiy e'tirof etildi. F. Bekon o'zining «Yangi Atlantida» asarida insonning tabiat ustidan hukmronligini kengaytirishni jamiyatning maqsadi deb e'lon qildi [2]. Bu maqsad uzoq vaqt mobaynida texnogen sivilizatsiya paradigmasi bo'lib qoldi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Hozirgi paytda axborot hajmi va kirib borishi jihatidan insoniyatning bitmas-tuganmas strategik zahirasiga aylanmoqda. Bu ob'ektiv ravishda shunga olib keldiki, uchinski ming yillik ostonasida jamoaviy, umumjahon tafakkuri hayratlanarli darajada

o'smoqda. Xususan mazkur maqolada, Shermuxamedova N. Sotsialno-filosofskie aspekti formirovaniya stilya nauchnogo i ego metodologicheskoe enachenie. Dis...d-ra filos.nauk

Shuningdek, Yoqubova M. Axborot texnologiyalarining falsafiy asoslari. Uslubiy qo'llanmalarida mavzu bo'yicha ma'lumotlar keltirilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Industrial jamiyat – yirik mashinali ishlab chiqarishning rivojlanishiga, mazkur ishlab chiqarish hajmi tinimsiz o'sib borishiga, uning ekstensiv rivojlanishiga, tabiiy boyliklarning o'zlashtirilishiga asoslangan. Ishlab chiqarishning ekstensiv rivojlanishi chegaralari aniqlanishiga qarab yangi iqtisodiy-ijtimoiy tuzilishga o'tish, bilim va tabiatga nisbatan yangicha munosabatda bo'lish zaruriyati yuzaga keladi. Texnologiya sivilizatsiyaning yangi bosqichiga o'tish shu bilan belgilanadi. Bu o'tish davri o'zgarishlar tezligining oshishi, ularning radikal va global xususiyatga ega bo'lishi, texnologiyalar, iqtisodiyot, ijtimoiy-siyosiy tuzilish aralash xususiyat kasb etishi, jamiyatning barcha sohalarida bir-birini kuchaytiruvchi inqirozlar sodir bo'lishi bilan tavsiflanadi. Buning natijasida axborot jamiyatining ilk kurtaklari o'z shakllanishining dastlabki bosqichlarida industrial jamiyat tartib-tamoyillari negizida rivojlanadi. Aralash texnologiya, iqtisodiyot, madaniyat va h.k. vujudga keladi. Faqat shundan keyin industrial jamiyat o'zining sifat jihatidan yangi mazmunini shakllantiradi [3].

Postindustrial jamiyat industrial jamiyatning tadrijiy rivojlanishi va o'zgarishi jarayonida yuzaga kelgan ijtimoiy shakl sifatida tushunila boshlandi. Bu g'oya XIX asr o'rtalarida O.Kont, J.Mil, A.Sen-Simon va boshqa sotsiolog va iqtisodchilarning asarlarida ilgari surildi. Ular jamiyat hayoti va faoliyati texnologiyasi negizida ijtimoiy rivojlanishning alohida bosqichlarini qayd etdilar. XX asrning 20-yillarida Londonda jamiyat kelajagini postindustrial sivilizatsiya deb ta'riflagan birinchi asar nashr etildi. 70-yillarning boshlarida R.Aron, U.Rostou va boshqalarning yagona industrial jamiyat konsepsiyasi o'rnini garvardlik sotsiolog D.Bell va boshqa futurologlarning postindustrial jamiyat konsepsiyasi egalladi. Iqtisod ko'p jihatdan xizmat ko'rsatishga asoslanadigan, jamiyatning professional va texnik tabaqalari etakchilik qila boshlaydigan, nazariy bilim birinchi o'rinda turadigan, modellar tuzish, tizimlarni tahlil qilishga yo'naltirilgan intellektual faoliyat yuksak darajada rivojlanadigan va o'zini o'zi qo'llab-quvvatlashga qodir bo'lgan jamiyat «postindustrial jamiyat» deb atala boshlandi [4].

Tarixiy taraqqiyot tajribasidan ma'lumki, inson o'zi yashayotgan tabiiy ijtimoiy muhitni o'zgartirishi uchun hamisha yangi ma'lumotlarga ehtiyoj sezadi. Boshqacha aytganda, insonga o'zining tabiiy ijtimoiy ehtiyojlarini qondirish uchun yangi axborot va bilimlar zarur bo'ladi. SHuning uchun ham inson bilimlari doimo o'zgarib turuvchi, dinamik xususiyatga ega.

XX asr oxirida bir qancha sabablarga ko'ra axborotning ijtimoiy ahamiyati keskin ortdi. Odamlarning axborotga bo'lgan ehtiyojlari oshdi va axborot ommaviy mahsulotga aylandi. Axborot bozori yuzaga keldi, unda axborot tovar sifatida sotila boshlandi. Axborot muhim ijtimoiy kuchga aylanib, unga ega bo'lganlar hokimiyatga ham ega bo'la boshladilar. Ijtimoiy o'zgarishlar yanada jadalroq tus olgan sharoitda bu o'zgarishlarga o'z vaqtida moslashish yoki ularga javob berish uchun sodir bo'layotgan o'zgarishlar haqidagi axborotga ehtiyoj keskin ortadi. Axborotga bo'lgan ehtiyojlar tomonga yalpi talabning siljishi sodir bo'ladi. Masalan, 1994 yilda jahonda tovar ishlab chiqarish 3,5% ga, telekommunikatsiya uskunalari sotish esa 20% ga o'sdi. 2004 yilga borib rivojlangan mamlakatlarda ish joylarining 60% axborot ishlab chiqarish va ayirboshlash bilan bog'liq bo'ladi. Axborot bozorida tuzilgan bitimlar hajmi yiliga 20%

dan o'sib bormoqda va tez orada o'z hajmiga ko'ra neft sanoati va energetikadan oshib ketadi [5].

Axborot xizmatlari sohasida aholining 50% dan ortig'i band bo'lsa, bunday jamiyatni axborot jamiyati deb atash mumkin. Ayrim mualliflarning fikricha, «axborot jamiyati» atamasi Yaponiyada paydo bo'lganiga qaramay, axborot jamiyati bosqichiga AQSH 1974 yilda qadam qo'ygan. Rossiya bu yo'nalishda dastlabki qadamlarni tashlamoqda.

Axborotlashgan jamiyat deganda bilim, axborot va axborot texnikasi asosiy rol o'ynaydigan jamiyat tushuniladi. Axborotlashgan jamiyat bu shunday jamiyatki, unda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish eng avvalo axborotni ishlab chiqarish, unga ishlov berish, uni saqlash va jamiyat a'zolari orasida tarqatishga bog'liq bo'ladi. «Biz XXI asrga qadam qo'ymoqdamiz. Tirik mavjudot organizmida nerv to'qimalari qancha ko'p bo'lsa, bu asrda sivilizatsiya organizmida ham elektronika shuncha ko'p bo'ladi... Agar hisoblash texnikasi lozim darajada rivojlanmasa, biz «yo'naltirilgan rivojlanish» davriga qadam qo'yishga umid qila olmaymiz», deb qayd etadi N.N. Moiseev [6].

Ilmiy – falsafiy konsepsiyalarda axborot va bilimning metodologik xarakteriga alohida e'tibor beriladi. Zero, ular haqiqatni ratsional bilishga qaratilgan tadqiqot usullari va vositalarini izlab topishga yordam beradigan faoliyat mezonlaridir. Lekin ular o'z holicha insonning bilish darajasiga to'liq o'zgarish olib kirmaydi. Buning uchun mavjud axborotning gnoseologik va epistemologik chegarasini aniqlashga to'g'ri keladi. Ya'ni axborot va bilimning tadqiqot doirasi ma'lum ob'ektlarini haddan tashqari tor yoki keng ma'noda tahlil qilishga qaratilgan bo'lishi mumkin. Shuning uchun ham bunday ilmiy demarkatsiyalar buzilishining oldini olish katta metodologik ahamiyatga ega [7].

Axborot va bilim inson omilining barcha sohalarida namoyon bo'layotgan jihatlar bilan ham ajralib turishi muhim ilmiy-falsafiy masalalardan biridir. «Axborot» – bilimga bo'ysunuvchi tushuncha bo'lib, bilimni boyitadi va o'zgartiradi. Inson ijtimoiy turmushining taraqqiyoti negizida bilim yotadi, ya'ni bilim ijtimoiy tajribani harakatlantiradi. Demak, «axborot tevarak-atrofdagi turli xil manbalardan to'plangan omillar bo'lib, bilimlarni qayta izhor qilish [8]», hamdir

Bilim o'z taraqqiyotining dastlabki bosqichida anglash holatini bosib o'tadi. Bilimning ma'no va mohiyatini anglab etmasdan turib, uni tushunib bo'lmaydi. Xuddi shuning uchun ham anglab olingan bilim o'z taraqqiyotining ikkinchi bosqichida tushunish holatiga kiradi. Inson bilimlarining ma'no va mohiyatini anglab etgach, uning to'g'ri yoki noto'g'ri ekanligi borasida fikr yuritadi. Inson tomonidan o'zlashtirilgan bilimlar, ularning moddiy va ma'naviy ehtiyojlariga, manfaatlariga, xoxish istaklariga qisqacha aytganda, hayotiy mo'ljallariga mos tushsa. Kishida ushbu bilimlarni turmushga tatbiq etish istagi paydo bo'ladi.

Epistemologik nuqtai nazardan esa bilim ob'ektiv ma'noga ega bo'lib haqiqatning mohiyatini ochib berishga yordam beradi. Bunda bilim to'g'ri tanlanib, ezgu maqsad sari yo'naltirilsa, ob'ektiv ma'no-mazsun kasb etadi. Shuning uchun ham bilim bilan faoliyatning o'zaro bog'liqlik munosabatlari ko'pchilik falsafiy qarashlarning diqqat markazida turadi. G'azzoliy bu xususida shunday degan edi: «Bilim – ildizlarning ildizidir, chunki nima qilmoq kerakligi haqida bilim olgandan so'nggina faoliyat o'z shaklini oladi [9].»

Axborotlashgan jamiyatda yangi bilimni olish usuli hisoblash texnikasini qo'llashga asoslangandir. Zamonaviy fanning metodlari (usullari) hajmi jihatdan juda katta bo'lgan ma'lumotlarni to'plash imkonini beradi, yangi (kuzatish, eksperiment, modelashtirishga asoslanmagan) yondoshuvlar qo'llaniladi. Alohida faktlarni izlash o'rniga korrelyatsiyalarni, tendensiyalarni o'rnatish uchun ma'lumotlar bazasi qo'llanadi,

ilmiy ma'lumotlar informatsion operatsiyalar orqali olinadi. Demak, yangi axborotlashgan jamiyatda ishlab chiqarishning manbai bilimni to'plash texnologiyalari, axborotni qayta ishlash va simvolik kommunikatsiyalarga bog'liq.

Hozirgi vaqtda bilimning muhimligi va zarurligi, axborotlashgan jamiyatni barpo etish haqidagi konsepsiyalarda o'z aksini topgan. Bilimni egallash voqelikni sub'ektiv o'zlashtirish bilan bog'liq. M.Polanining ta'kidlashicha, "his-tuyg'ular orqali olinadigan axborot ong orqali o'tadigan axborotga qaraganda nisbatan boydir" [10].

Tahlil va natijalar. Zamonaviy dunyoda mamlakatning rivojlanishi axborot va bilimning innovatsiya va tatbiq etish o'rta muloqotni amalga oshiradigan va axborotni qayta ishlaydigan bilim va moslamalarning yuzaga kelishiga nisbatan qo'llashi bilan belgilanadi. O'z navbatida bilim sub'ekt tomonidan, shaxsiy mulohaza asosida shakllantiriladi.

Bilimning eng yuqori darajalari, odatda, sarf qilingan birlikka nisbatan mahsulotning yaxshilangan va ko'tarilgan darajasini beradi. Bilim va e'tiqod axborotni zamonaviy ishlab chiqarish texnologik funksiyalarini tavsiflaydi. Bilim va e'tiqod uyg'unligi - ishlab chiqarishning manbaini ham tashkil etadi.

Bilim mavjudligining shakllari: bevosita shaxsiy va bevosita jamoaviydir. Ilmiy bilim mavjudligining shakllari individual ko'nikmalar, o'quvlar, xotiralar va shu kabilarning mavjudlik shakllaridan farq qiladi. Bularning ikkinchisi shaxsdan, uning o'ziga xosligidan ajralmasdir, birinchisi esa individual ongda emas, balki jamoat ongida, birinchi navbatda muayyan ilmiy hamjamiyat ongida mavjud bo'ladi.

Bilim va e'tiqod uyg'unligi, faqatgina aniq odamlar, shaxslar tomonidan olinishi mumkin va bu shaxs qanchalik orginal (mukammal) bo'lsa, fan va madaniyatga shunchalik katta hissa qo'shishi mumkin. Shu sababli ijod jarayonini hech qachon shakllantirib bo'lmaydi, hech qanday mashina tirik odamning, ayniqsa, olim, tadqiqotchining o'rmini bosa olmaydi.

O'ta shaxsiylashtirilgan axborotdan bilim olish mumkin. "Sub'ektning bilish faolligi ekplikatsiyaga oid va implitsitiv elementlar bilan belgilanadi. Bilimning imlitsit elementi axborotning shakllantirilishiga tegishli bo'lmagan ortiqcha bilim mantiqiy shaklining zaruriy asosidir. Tushunarli ifodalangan bilim kodlashtiriladi, aniq bo'lmagan, yashirin, implitsit bilim esa sub'ektning mulki hisoblanadi" [11].

ADABIYOTLAR

1. Yoqubova M. Axborot texnologiyalarining falsafiy asoslari. / Uslubiy qo'llanma. -T.:StarPoligraf, 2008, -22 bet
2. Bekon F. Novaya Atlantida -S.: Nauka, 1999, S-56
3. Yoqubova M. Axborot texnologiyalarining falsafiy asoslari. / Uslubiy qo'llanma. -T.:StarPoligraf, 2008, -25 bet
4. Sharifxo'jaev M. O'zbekistonda ochiq fuqarolik jamiyatining shakllanishi -T.:Sharq, 2003. - 148 bet
5. Moiseev N.N. Chelovek i noosfera. -M.: 1990, S-198
6. Abdullaeva M. Va boshqalar Milliy g'oya va fanning metodologik muammolari - T.: "Falsafa va huquq instituti" nashriyoti, 2009. - 80 bet
7. Davronov Z. Ilmiy ijod metodologiyasi. -T.:Iqtisod-moliya, 2007, - 180 bet
8. Polani M. Lichnostnye znaniya. -M., 1985, S.9
9. Abdullaeva M. va boshqalar Milliy g'oya va fanning metodologik muammolari - T.: "Falsafa va huquq instituti" nashriyoti, 2009. - 86 bet
10. Исмаилов, А. 3. Холмұминов, Ф.Б. (2020). Ўзбекистон Республикасида ҳуқуқий давлат барпо этишининг тарихий-назарий илдиэлари. Proceedings of Global Technovation- An International Multidisciplinary Conference. Hosted from Samsun, Turkey 31 October 2020. 93-96 бетлар.
11. Исмаилов, А. 3. (2019). Давлатнинг келиб чиқиши тўғрисидаги тарихий назарияларда маданий омилларнинг устуворлиги масалалари. "Фалсафа ва ҳуқуқ" журнали, №1. 79-81 бетлар.
12. Ziyadillaevich, I.A., & Bobonazarovich, G.K. (2020). The origin of the state and the implementation of legal statehood ideas on the territory of uzbekistan. epra International Journal of Multidisciplinary Research, 6(10), 520-524.
13. Тохир Равшанбекович Суннатов. Ахлоқ ва маънавият бирлиги жомий талкинида 4-48 бетлар
14. Hojiyev R.B., Xolmo'minov G.B., Sharipov M.L. (2020) Raising a harmoniously developed generation is a priority of democratic reforms in uzbekistan. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol. 8 No. 5, Part II ISSN 2056-5852.
15. F.B. Холмұминов. Замонавий ахборотлашган жамиятда билим ва эътиқодни мувофиқлаштириш усул ва воситалари, 346-353

Axborot unga ehtiyoj, talab paydo bo'lganidagina bilimga aylanadi. Shuningdek, axborotlashtirilgan jamiyat tarkibiy jihatdan bilim talablari natijalaridan iboratdir. Bilim va axborot o'zaro dialektik aloqadorlikka ega. Ya'ni bilim - bilim bo'lishi uchun avval axborotga aylanishi kerak. Bu jarayonda axborot bilimni tasodif shaklida qayta yuzaga keltiradi. Agar axborotdan to'la-to'kis shaxsiylashtirilgan bilim sifatida foydalanilsa, bilimga ketgan xarajatlar uning natijasini sira oqlamaydi. Ba'zan arziyas axborotlar nihoyatda ulkan hajmdagi bilimlarning paydo bo'lishiga sabab bo'ladi. Masalan, ilmiy ijod jarayonidagi ba'zi evristik qarashlarni aynan e'tibordan chetda qolgan axborotlarning ta'siri tufayli yuzaga kelgan. Demak, biz hozirgi ijtimoiy kontekstda "o'zgarishlar - bilimdir", deb izohlasak maqsadga muvofiq bo'ladi. Texnologiyalarni oziqlantiruvchi bilimlarning tobora tezlik bilan o'zlashtirilishi tub o'zgarishlarning shiddatidan darak beradi.

Hozirgi axborotlashtirish jarayonlarida bilim, e'tiqod, axborot, axborot kommunikatsiya texnologiyalarining ahamiyati ancha oshmoqda. Zamonamizda yuz berayotgan kompyuterlashtirish, kompyuter texnologiyalari fikrlash bosqichlarining imkoniyatlarini kengaytiradi, esda saqlashdan ozod qilgani uchun miyaga dam berib, ijodiy parvozga yo'l oladi.

Xulosa qiladigan bo'lsak, axborot mahsuloti deganda bilimlarning turli jabhalari, ma'lumotlar, san'at asarlari va an'anaviy yo'l bilan yoki elektron texnika yordamida olingan boshqa axborot shakllari tushuniladi. Bulardan ko'rinadiki, intellektual mehnat vakillarining faoliyati ko'p jihatdan ular oladigan axborotning mazmuni, aniqligi va o'z vaqtidaligiga bog'liq. Ayni shu sohada axborotni bilimlar yaratilish va ulardan foydalanish joylariga etkazishda axborot texnologiyalari katta xizmatchi kuch bo'lib, u ikkita tashkil etuvchi qismdan axborot va ko'ngil ochishdan iborat. Demak, odamlar uchun axborotni taqdim etish sur'ati mavjud bo'lib, u qanchalik shiddatli bo'lsa, tushunish, anglash shunchalik qiyinlashadi.

Shunday qilib, jamiyatni axborotlashtirish jarayonida axborot texnologiyasi va axborotdan foydalanish progressiv rivojlanib boradi. Buning negizida jamiyatning iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy va ma'naviy sohalarida o'rtaida yaqin aloqalar o'rnatiladi.